

УДК 373.21
ББК 74.100
Ч-51

Серія «ДНЗ. Музичному керівнику»
Заснована 2012 року

*Розглянуто та схвалено кафедрою музично-інструментальної
підготовки вчителя Харківської гуманітарно-педагогічної академії
(протокол № 10 від 23.05.2016 р.)*

Чеснокова, Л. В.
Ч-51   **Заняття з логоритміки для дітей із вадами мовлення.**
[Текст] / Л. В. Чеснокова, О. І. Золотарьова. — Х. : Вид.
група «Основа», 2017. — 160 с. — (Серія «ДНЗ. Музичному
керівнику»).

ISBN 978-617-00-2867-9.

Наведені у цьому посібнику конспекти занять у цікавій ігровій формі допоможуть виправити вади мовлення дошкільників середнього та старшого віку.

Для вихователів, музичних керівників, логопедів і психологів дошкільних навчальних закладів, а також студентів відповідного фаху вищих навчальних закладів.

УДК 373.21
ББК 74.100

ISBN 978-617-00-2867-9

© Чеснокова Л. В., Золотарьова О. І., 2016
© Корягін В. О., макет обкладинки, 2016
© ТОВ «Видавнична група “Основа”», 2017

Зміст

ПЕРЕДНЄ СЛОВО	5
ЛОГОРИТМІКА: ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ	6
Виникнення та розвиток логоритміки	6
Сучасна логоритміка	8
Здоров'язбережувальні та коригувальні технології на заняттях із логоритміки	9
ОСОБЛИВОСТІ ЗАНЯТТЯ З ЛОГОРИТМІКИ	19
Складові логоритмічного заняття	20
Принципи заняття з логоритміки	20
Співпраця з колегами	20
Діагностування	21
Індивідуальна робота	25
ПЛАНІ-КОНСПЕКТИ ЗАНЯТЬ ІЗ ЛОГОРИТМІКИ	27
Заняття з дітьми середнього дошкільного віку	27
Іграшки	27
Овочі	30
Фрукти	33
Осінь	35
Частини тіла	38
Комахи	41
Чайний посуд	43
Верхній одяг	46
Моя родина	48
Наш будинок	50
Півник із сім'єю	53
Кішка з кошенятами	55
Собака з цуценятами	59
Корова з телятами	61
Ялинка	64
Зимові забави	66
Дикі тварини. Лисиця	69
Дикі тварини. Заєць	72
Транспорт. Потяг, літак, пароплав	74
Дикі тварини. Ведмідь	77
Дикі тварини. Вовк	80
Професії	82
Весна, потекла вода	84
Свійські тварини. Конячка з лошам	87
Продукти харчування	89
Дитячий садок	92
Квіти. Цвіте кульбаба	95
Птахи. Горобець, голуб	97

Заняття з дітьми старшого дошкільного віку	100
Наші армія, пошта	100
Іграшки	104
Овочі	107
Фрукти	110
Дерева. Рання осінь	113
Гриби	116
Ягоди	119
Осінь	122
Дикі тварини наших лісів	125
День космонавтики — 12 квітня	129
Професії	132
Птахи, які зимують	135
Перелітні птахи	139
Домашні улюбленці та свійські тварини	143
Тварини жарких країн	146
Тварини холодних країн	150
Спорт. Спортивні розваги	153
Весна. Перші квіти	156
ЛІТЕРАТУРА	160

Переднє слово

Цінним внеском у загальну систему виправлення мовлення дошкільників є логопедична ритміка — як одна з форм активної терапії, що має лікувальний ефект для поліпшення фізичного, психічного та емоційного стану дітей.

Малюкам із вадами мовлення дуже складно адаптуватися до навколишнього світу, виявляти особистісні якості у колективі, спілкуватися з однолітками й дорослими. Допомогти таким дітям подолати всі ці перешкоди, а також позбутися вад мовлення можна — зокрема, під час логоритмічних занять у спеціалізованому дитячому садку компенсуючого виду, особливо за умови співпраці всього педагогічного колективу закладу та активної допомоги батьків дітей.

Цей посібник складено згідно з освітніми лініями нової редакції Базового компонента дошкільної освіти, затвердженого наказом Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України від 22.05.2012 р. № 615 (із подальшими змінами та доповненнями), а також відповідно до програм коригувального навчання дітей із різними видами недорозвинення мовлення (авторки програм — Л. І. Трофименко та Ю. В. Рібцун), рекомендованих листами МОН-молодьспорту України від 05.12.2012 р. № 1/11-18794 та № 1/11-18798.

Наведені тут детальні розробки планів-конспектів занять із логоритміки стануть у пригоді працівникам будь-якого дошкільного навчального закладу, адже виконання музично-ритмічних вправ на тлі позитивного емоційного збудження сприяє формуванню та розвиненню правильної вимови в дітей. Запропонована авторками цього посібника система побудована з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дошкільнят, із поступовим ускладненням рухливих та музично-мовленневих завдань, покликаних усебічно впливати на особистість кожного малюка.

Видання призначене для працівників дошкільних навчальних закладів, а також студентів відповідного фаху педагогічних навчальних закладів.

Логоритміка: історія та сьогодення

Виникнення та розвиток логоритміки

Сьогодні для надання допомоги дітям із вадами мовлення використовують різноманітні методи та прийоми, зокрема вправи логопедичної ритміки.

Ще на початку ХХ століття в багатьох країнах Європи набула поширення програма ритмічного виховання, відома як *метод ритмічної гімнастики*.

Її створив швейцарський педагог і музикант, професор Женевської консерваторії — Еміль Жак-Далькроз.

Сутність цієї методики полягає в тому, що завдяки поєднанню ритму, музики та руху було розв'язано завдання «виховання ритму за допомогою ритму» спочатку у музикантів, а потім — у звичайних дітей, починаючи з дошкільного віку.

За допомогою спеціально дібраних вправ Е. Жак-Далькроз розвивав у малюків музичний слух, пам'ять, увагу, чуття ритму, пластичну виразність рухів. У комплексі вправ керівним і формотворчим початком Далькроз вважав музику. Подальший розвиток система Далькроза отримала в роботах його учнів — Н. Г. Александрової та В. О. Гринер.

У 1930-ті—1940-ві роки систему музично-ритмічного виховання в тодішньому Радянському Союзі розробляли педагоги-ритмісти (Н. Г. Александрова, В. О. Гринер, Н. П. Збруєва, Є. В. Конорова, М. О. Румер, Е. П. Шепулін), які обов'язково враховували у своїй роботі наведені далі особливості.

1. Вікові (дошкільна й шкільна секція) та статеві особливості.
2. Професійні особливості (заняття ритмікою за специфікою різняться у художніх, музичних, хореографічних та театральних школах і училищах).
3. Моторна та інтелектуальна обдарованість учнів. Н. Г. Александрова підкреслювала, що заняття ритмікою з «дефективними» дітьми мають будуватися за іншими принципами, ніж із «нормальними».
4. Заняття ритмікою повинні виховувати почуття колективізму.
5. Ритміка дає змогу дитині проявити себе у рухах не тільки завчених, а й у нових.

У 1950—1960-ті роки систему музично-ритмічного виховання дошкільнят на теренах СРСР розробляли Н. О. Ветлугіна, О. В. Кенеман та їхні учні.

Із часом з ритмічної гімнастики та музично-ритмічного впливу виокремилася лікувальна ритміка.

Піонером уведення лікувальної ритміки в систему лікування пацієнтів став академік, видатний психіатр Василь Олексійович Гіляровський. Під його керівництвом 1926 року в Спеціалізованій клінічній лікарні № 8 ім. З. П. Соловйова (м. Москва, Росія) було впроваджено особливу систему лікувальної ритміки для дітей і дорослих.

Подібну лікувальну ритміку почали застосовувати і в логопедичних установах. Спочатку її використовували в роботі з дітьми, які страждали на заїкання.

Наприклад, у заїкуватих дітей 12—15 років було виявлено порушення моторики, а відтак — запропоновано систему фізичних вправ для усунення заїкання у таких дітей.

У 1960-ті роки польський логоритміст Аврелія Розенталь спробувала ввести елементи ритмопластики в логопедичну роботу. У своїй терапевтичній програмі вона використовувала новий спосіб коригування мовлення — логоритміку, який спирався на поєднання слова та музичного ритму, отже — містив як запрограмований, так і імпровізований музичний матеріал.

Ще одним прихильником ідей Е. Жак-Далькроза був німецький композитор, музикант і педагог Карл Генріх Марія Орф.

Його методична концепція полягала у максимальному розвитку активності дітей через музику й танець. Заняття були засновані на синтезі слів, музики й руху, до того ж рухи поєднувалися з ритмічним промовлянням, співом та грою на простих музичних інструментах.

Перевагою цього методу є використання творчих можливостей дитини та збагачення малюка естетичними емоціями. Концепцію Орфа до сьогодні всебічно застосовують: її елементи є складовою програм дошкільних навчальних закладів Європи.

1976 року було створено навчально-методичний фільм «Логопедична ритміка в дитячому садку» (автор сценарію Г. О. Волкова). Наведений у цій кінострічці різноманітний логоритмічний матеріал можна використовувати в коригувальній роботі для усунення функціональної дислалії (розладу мовлення, що виявляється в порушенні вимови звуків), стертої форми дизартрії (нерозбірливого мовлення) та заїкання.

Сучасна логоритміка

Отже, із плином часу логопедичну ритміку дедалі активніше використовували в різноманітних реабілітаційних методиках як один із самостійних засобів коригувального впливу. Тому сьогодні доцільно застосовувати досвід учених, педагогів, фізіологів та лікарів для виправлення вад мовлення у дітей, зокрема — починати цю роботу ще в дошкільному навчальному закладі.

Поєднання музики, руху та слова у логоритміці відбувається по-різному, але якою б не була частка музики та слова, музики та руху у вправах — усі вони в комплексі формують та впорядковують рухову сферу дитини й позитивно впливають на її особистість та мовлення. У дитячому садку компенсуючого виду зі спеціалізацією «логопедія» або комбінованого типу логоритмічні заняття є однією з основних форм організації музичного виховання, навчання та розвитку.

Симбіоз слова, музики та руху в логоритміці заради подолання вад мовлення дошкільника має на меті: 1) поєднати у свідомості дитини мовлення з рухом і музичним ритмом; 2) розвинути основні рухи малюка; 3) розвинути музично-ритмічне чуття дитини.

Досягнення цієї мети можливе, якщо успішно працювати над складовими кожної з них.

1. Зв'язок мовлення з рухом і музичним ритмом	1) Розвиток дихання, голосу, артикуляції; 2) координація рухів зі словом; 3) виразність рухів і мовлення; 4) координація співу з ходьбою; 5) розвиток уяви та творчих здібностей
2. Розвиток основних рухів	1) Формування правильної постави; 2) опанування різних видів ходьби; 3) формування та розвиток уміння орієнтуватися у просторі, правильно перешиковуватися; 4) набуття навичок виразного руху; 5) розвиток дрібної моторики руки
3. Розвиток музично-ритмічного чуття	1) Активізування уваги; 2) набуття вміння зображати характер ритму в русі та мовленні; 3) визначення чуття музичного ритму

Наприклад, для того щоб поєднати у свідомості дитини мовлення з рухом і музичним ритмом, їй пропонують, зокрема, вправи для розвитку дихання, що сприяють виробленню правильного діафрагмального дихання, тривалості видиху, його сили й поступовості (стати на носки, руками потягнутися вгору — вдих, опускаючись на повну стопу і ставлячи руки на пояс, довго тягнути приголосний

глухий звук [с] (або [ш], [ф], [х]), потім — голосні звуки [а], [о], [у], [і]), та вправи для розвитку голосу й артикуляції (спів вокалізів [у], [о], [а], [і] та вигуків, що виражають радість, біль, гнів, страх: «А! О! Ах! Ох! Ай-ай-ай!», а також парних звуків [к]/[г]/[г], [б]/[п], [в]/[ф], [д]/[т]).

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТА КОРИГУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ЛОГОРИТМІКИ

Фахівцеві дошкільного навчального закладу, який проводить із дітьми заняття з логоритміки, стануть у пригоді здоров'язберезувальні та коригувальні технології, зокрема:

- *валеологічні пісеньки-співаночки.* Значну увагу на заняттях слід приділити вихованню та розвитку дитячих голосів. Голос — це своєрідний індикатор здоров'я людини: хто має сильний голос, у того зазвичай міцне здоров'я. Важливо правильно дібрати голосові вправи, зокрема — валеологічні пісеньки. Вони готують голосові зв'язки до співу, розвивають звуковисотний і ритмічний слух. Нескладні тексти та мелодія, що містять звуки мажорної гами, тризвуки, поліпшують настрій, а також емоційний клімат заняття, готують голос до співу. Такі пісеньки-співаночки можна супроводжувати самомасажем біологічно активних зон обличчя та шиї, ритмічними рухами, жестикулюванням;
- *пальчикові, артикуляційні та дихальні гімнастики:*
  - пальчикові та жестові ігри цікаві й нетривалі (1,5—2 хв), їх легко запам'ятати, наслідуючи за дорослим, вони дають змогу дітям відпочити під час малорухливих видів діяльності (наприклад, слухання музики) і водночас не відвертають уваги дітей від основного виду діяльності,
  - артикуляційна гімнастика сприяє тренуванню м'язів мовленнєвого апарату, розвиває музичну пам'ять (що допомагає запам'ятовувати тексти пісень), а також увагу та чуття ритму, підвищує рівень розвитку мовлення дітей, їхніх співочих навичок, поліпшує міміку. Добирати вправи артикуляційної гімнастики слід за рекомендаціями вчителя-логопеда,
  - дихальна гімнастика сприяє розвитку дихальної системи, коригує мовленнєві порушення та поліпшує співочі здібності дітей. Доречно використовувати елементи дихальної гімнастики О. М. Стрельнікової та дихально-звукової гімнастики Р. Бройса, що має комплексний лікувальний вплив на організм. Основний комплекс дихальної гімнастики містить такі вправи: «Долоньки», «Погончики», «Насос», «Великий маятник», «Малий маятник», «Кішечка», «Обійми плечі»,

- «Вушка», «Повороти голови», «Перекасти», «Кроки». У пригоді педагогові також стануть вправи для розвитку діафрагмально-черевного дихання, тренування узгодженої роботи дихальної, голосової та артикуляційної систем. Дихальна гімнастика позитивно впливає на обмінні процеси, що важливо для кровопостачання, а також сприяє відновленню центральної нервової системи та виправляє порушення носового дихання;
- *оздоровчі та фонопедичні вправи* призначені для розвитку інтонаційного та фонематичного слуху, а також для розширення діапазону мовленнєвого та співочого голосу. Звуконаслідувальні ігри допомагають зіставляти й відтворювати інтонації різної звуковисотної спрямованості, формувати певну невимушеність звукоутворення, легкість мовленнєвого голосу, зміцнювати тендітні голосові зв'язки дітей та готувати їх до співу, коригувати вимову звуків, а також є профілактикою захворювань верхніх дихальних шляхів;
  - *вокалотерапія, або «Цілющі звуки»*. Система вокалотерапії, що містить роботу м'язів і голосу, — шлях до міцного здоров'я без застосування ліків (вокалізація звука [а-а-а] стимулює роботу легенів, трахеї, гортані, оздоровлює руки й ноги; звука [і-і-і] — активізує діяльність щитоподібної залози, корисна для лікування ангіни, поліпшує зір і слух; звука [у-у-у] — підсилює функцію дихальних центрів мозку та центра мовлення, усуває слабкість, млявість та корисна для лікування захворювань органів слуху; звука [м-м-м] із закритим ротом — позбавляє психічної втоми, поліпшує пам'ять і кмітливність. Такі приспівування доречно використовувати як сигнал перед зміною виду діяльності — це сприяє зосередженню уваги малюків);
  - *вокальна міміка* — вираження емоцій в інтонації, тембрі, ритмі, вібрації голосу;
  - *ігровий масаж та масажні вправи Й. Цуцумі* підвищують захисні властивості верхніх дихальних шляхів і всього організму, нормалізують вегетосудинний тонус, діяльність вестибулярного апарату та ендокринних залоз. Частота захворювань верхніх дихальних шляхів знижується. Масажуючи певні частини тіла, використовують погладження, розминання, розтирання та легкі постукування. Вправи є ефективнішими, якщо дитина розмовляє зі своїм тілом, робить йому компліменти: «Мої улюблені ручки», «Який чудовий носик!». Самомасаж за системою А. О. Уманської — одна з найефективніших методик зміцнення здоров'я без вікових обмежень, що ґрунтується на впливі на дев'ять біоточок організму:

Ми капусту січемо, рубаємо,	(Стукають по спині ребром долоні.)
А морквинку тремо, тремо.	(Гладять спину пальцями вгору-вниз.)
Ми капусту солимо, солимо,	(«Бігають» пальчиками по спині.)
Ми капусту давимо, давимо,	(Імітують рухи.)
Сік капустяний п'ємо, п'ємо.	(Гладять спину.)

Виконуючи самомасаж певної частини тіла, дитина впливає на весь організм;

- *пальчикові ігри* дають змогу в ігровій формі розминати, масажувати пальці та долоні, сприятливо впливаючи на всі внутрішні органи. На музичних заняттях пальчикові ігри проводять під музику (розспівування та співи супроводжують демонструванням дітям яскравих ілюстрацій, іграшок, ляльок-рукавичок). Мелодію слід добирати, зважаючи на вік дітей. Можна акомпанувати на фортепіано, металофоні, ксилофоні або використовувати звучання шумових інструментів. Пальчикові ігри розвивають мовлення дитини, підвищують координаційні здібності пальців рук (підготовка до малювання, письма);
- *мовленнєві ігри* — одна з форм творчої роботи з дітьми не тільки для розвитку мовлення, а й для музичного виховання. Засоби музичної виразності (ритм, темп, тембр, динаміка, артикуляція, форма) характерні також для мовлення. Використання мовленнєвих ігор на музичних заняттях дає змогу дітям, починаючи від раннього віку, опановувати весь комплекс виражальних засобів музики, розвиває емоційну виразність мовлення дітей та їхню рухову активність. У мовленнєвих іграх текст зазвичай співають або ритмічно декламують хором, соло чи дуєтом, також додають звучання музичних інструментів, звучні жести, рух, сонорні та колористичні засоби. Крім того, формування мовлення у людини відбувається за участі жестів, які можуть супроводжувати, прикрашати та навіть замінити слова. Пластика додає мовленнєвому музикуванню пантомімічних та театральних можливостей. Мовленнєві ігри дають змогу дітям зміцнити голосовий апарат та опанувати всі виразні засоби музики, ефективно впливають на розвиток емоційної виразності мовлення дітей та їхню рухову активність;
- *ритмопластика* сприяє розвитку особистості дошкільника засобами танцювально-ігрової гімнастики. У ній взаємопов'язані фізичне та музичне виховання дошкільнят. Основна мета ритмопластики спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток опорно-рухового апарату, профілактику плоскостопості, формування правильної постави, розвиток та функціональне вдосконалення

органів дихання, кровообігу, серцево-судинної й нервової систем, формування навичок емоційного вираження рухів під музику, розкутість та творчість у рухах. Рух і танець допомагають швидко й легко налагодити товариські взаємини з іншими дітьми, що зрештою має психотерапевтичний ефект;

- *релаксаційні вправи та ігри* за методикою Е. Джекобсона доцільно застосовувати з метою позбавлення фізичного та психічного напруження, створення позитивного емоційного настрою, опанування найпростіших умінь із коригування власного психосоматичного стану;
- *танцювально-ігрова гімнастика «Са-Фі-Дансе»* Ж. Є. Фірільової, О. Г. Сайкіної сприяє всебічному розвитку особистості дошкільника 3—7 років (зміцненню здоров'я; розвитку психомоторних і творчих здібностей, мислення, уяви та пізнавальної активності; розширенню кругозору; формуванню навичок емоційного вираження рухів під музику, розкутості та творчості в рухах; розвитку лідерських якостей, ініціативності; вихованню товарищескості; прищепленню працьовитості) та містить ігровитміку, ігрогімнастику, ігротанці та нетрадиційні види вправ (ігропластику, пальчикову гімнастику, ігровий самомасаж, музично-наслідувальні ігри, ігри-подорожі, креативну гімнастику);
- *арттерапія* — це метод, пов'язаний із розкриттям творчого потенціалу людини. Він допомагає зменшити емоційну тривожність, підвищити самооцінку, розвинути комунікативні навички, закріпити позитивні поведінкові реакції;
- *ритмодекламація* — це ритмічне вимовляння тексту на фоні музики. Музику для фону добирають відповідно до темпу мовлення, особливостей ритмічного рисунка, змісту тексту (так, віршик про зайчика не варто вимовляти у супроводі повільної мелодії в низькому регістрі, а для образу ведмедя не характерні стрибкоподібні високі звуки);
- *музикотерапія* сприяє коригуванню психофізичного здоров'я дітей у процесі їхньої життєдіяльності. Розрізняють активну (рухливі імпровізації під словесний коментар, що відповідає характеру музики) та пасивну (спеціальне прослуховування стимулюючої, заспокійливої чи стабілізуючої музики або звучання такої музики як тла) форми музикотерапії. Слухання правильно підбраної музики з виконанням психогімнастичних етюдів підвищує імунітет дітей, позбавляє напруження, головного болю та болю у м'язах, відновлює спокійне дихання. Музикотерапію педагоги дошкільного навчального закладу проводять

упродовж усього дня — дітей зустрічають, укладають спати, будять після денного сну під відповідну музику, використовують її як тло для занять та вільної діяльності;

- **психогімнастика** призначена для розвитку в дітей навичок концентрації, пластики та координації рухів. Вправи психогімнастики супроводжуються текстом і музикою, допомагаючи дітям краще уявити певний образ та втілити його, створюють позитивний емоційний настрій, усувають замкнутість, позбавляють втоми. Під час психогімнастики діти вивчають різні емоції та вчаться управляти ними, опановують абетку вираження емоцій. Психогімнастика допомагає дітям долати бар'єри у спілкуванні, краще розуміти себе та інших, надає можливість самовиразитися та містить такі елементи: мімічні та пантомімічні етюди; етюди та ігри на вираження окремих якостей характеру та емоцій; етюди та ігри, що мають психотерапевтичну спрямованість на певну дитину чи групу в цілому. Етюди та ігри на емоції радості обов'язково слід застосовувати на кожному занятті. Майже кожен етюд у наведених у цьому посібнику планах-конспектах занять супроводжується музикою, яка може випереджати його, допомагаючи дитині набути потрібного емоційного стану, чи бути тлом, який підсилює емоції, образні уявлення дітей та позбавляє психоемоційного напруження.

ОСНОВНІ ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЛОГОРИТМІЧНОМУ ЗАНЯТТІ

Вправи на початку заняття — крокування (маршування, перешикування, ходьба навшипінки та легкий біг), привітання — дають настанову на різноманітний темп рухів та мовлення під музику, навчають дітей первинних навичок крокування по колу й поодинці, налаштовують оминати різні предмети, не стикатися одне з одним під час зустрічного крокування, дотримувати заданого напрямку, тримати однакову відстань, рухатися за орієнтирами, а також будувати ланцюжки, шеренги, колони (старша група). Дошкільники навчаються орієнтуватися у просторі, у право- та лівобічному напрямках рухів. У дітей із розладами мовлення часто порушується координація рухів: вони широко розставляють ноги, човгають, не стійкі, їхні рухи уповільнені. Тому з перших занять слід формувати у дітей стійкість, навчати ставити ноги ближче до середньої лінії руху, піднімати їх під час крокування.

Музично-ритмічні рухи та вправи активізують увагу дітях. На занятті зазвичай використовують одну вправу, що містить сигнали (слово, музику або жест), що постійно змінюються. Особливим є завдання музичного супроводу. Зміна музичних фрагментів,

темпу, ритму, контрастність реєстрів, характер та сила звука, форма музичного твору дають змогу регулювати зміну рухів, що складають вправу. До них належать: «Прогулянка», «Сонце, дощик, калюжі», «Весела подорож» та ін.

Вправи на розвиток уваги виховують точну реакцію на зорові та слухові подразники, розвивають усі види пам'яті: зорову, слухову, моторну. Діти вчаться зосереджуватися та докладати вольових зусиль. Організуючи рухову сферу, педагог формує певні стани, які полягають у готовності дітей діяти певним чином у певному напрямку. Тренування такої готовності сприяє формуванню та розвитку стійкості уваги, а також спостережливості, умінню розподіляти, концентрувати увагу, відтворювати заданий ряд послідовних дій, переключатися з одного руху на інший, утримувати в пам'яті послідовність рухів.

Вправи на регулювання м'язового тону (*масаж та самомасаж*) — це загальнорозвивальні й коригувальні вправи та самомасаж. За допомогою загальнорозвивальних вправ можна вибірково впливати на розвиток м'язів спини, живота, плечового пояса, ніг («Жучки», «Легкі та важкі руки», «Гра з водою», «Квіти ростуть» та ін.). Коригувальні вправи застосовують для зміцнення м'язів стоп і тулуба, для розвитку рівноваги, формування правильної постави («Веселі ніжки», «Ведмедики і шишки», «Пружинка» та масаж). Такі вправи дають змогу дітям із вадами мовлення навчитися володіти своїми м'язами, управляти своїми рухами. Для цього потрібно засвоїти поняття «сильно» і «слабко» щодо більшої або меншої сили м'язового напруження. Ці поняття відповідають музичним: «форте» — голосно, «піано» — тихо.

Вправи на формування та розвиток чуття ритму, темпу й метру. Ці вправи потрібно використовувати регулярно — у формі ігор, інсценувань, наслідування тварин та трудових процесів, танцювальних рухів, імпровізацій із використанням дитячих музичних інструментів («Веселий таночок», «Гопачок», «Ведмежата», «Пташині гнізда» та ін.). Чуття розвиненого ритму (на основі виховання музичного ритму) має велике значення в онтогенезі мовлення. Коригування порушення темпу та ритму особливо важливе для дітей із заїканням, тахілалією (порушення мовлення, що характеризується вираженим багатослів'ям або різко пришвидшеним його темпом), дизартрією, барілалією (нерозбірливе вимовляння слів, спричинене дизартрією), афазією (повна або часткова втрата здатності мовлення внаслідок ураження мовленнєвих центрів кори головного мозку). Нормалізування музичного темпу і ритму допомагає відновити правильні мовленнєві темп та ритм.

Вправи на узгодження слів із рухами та музикою ґрунтуються на ритмічних побудовах, що містять мовлення та музику («Дощик», «Топ-хлоп», «Смачна пісенька», «Моя сім'я», «Дінь-дон» та ін.). Роботу над вправами слід здійснювати в комплексі — наприклад, це може бути:

- спів, який супроводжується рухами або жестами;
- називання або демонстрування будь-яких дій групою дітей чи одним учасником;
- музичні діалоги, у яких співає лише один учасник, а решта супроводжують цей спів пантомімою за текстом;
- мовленнєве спілкування двох учасників або групи дітей під музику.

Руки допомагають дітям передати свої думки, якщо вони не можуть зробити це словесно — на допомогу приходять міміка і пантоміміка. Жести та міміка збільшують емоційну значущість інформації, сприяють кращому її засвоєнню («Фрукти», «Смачні подарунки», «Сумна яблунька», «Сніжинка»). Пантоміма допомагає визначити головне у вправі — намалювати образ. У пантоміміці важливі різні жести: описові (зображують та ілюструють перебіг думок і тексту) та психологічні (виражають почуття). Міміка та пантоміміка допомагають дітям із вадами мовлення за допомогою рухів і жестів передати свої думки й почуття, особливо якщо вони не можуть зробити це словами.

Слухання (сприймання) музики (із наступною бесідою, визначенням засобів музичної виразності твору). Слухання музики має величезне значення для формування фонематичних процесів, розвитку слухової уваги та слухового контролю. Музично-мовленнєва діяльність прищеплює дітям естетичні почуття, розвиває музично-поетичний слух та стимулює мовленнєвий розвиток, є засобом профілактики та коригування мовленнєвих порушень.

Музичні завдання для слухання музики мають передбачати:

- порівняння музичних звуків зі звуками навколишнього середовища;
- розрізнення висоти звуків;
- розрізнення на слух музичних інструментів за тембром звучання;
- сприймання та розрізнення різних музичних настроїв (весела, сумна музика);
- розрізнення музики за темпом та формою, визначення характеру й засобів музичної виразності;
- розрізнення музичних творів за жанром.

Дидактичні ігри («Чарівна торбинка», «Що звучить?», «Де звучить?», «Музичне лото», «Ведмідь танцює та відпочиває»

та ін.) — підґрунтя для формування фонематичних процесів дитини, що є основою мовленнєвого розвитку. Музика всебічно впливає на внутрішній світ дитини: переживаючи різні емоції, діти прагнуть поділитися ними з оточуючими, намагаються висловити свої думки — спочатку за допомогою педагога, а потім і самостійно. Зрештою у невимушеній спокійній формі з'являється спілкування.

Гра на дитячих музичних інструментах — це дуже ефективний вид коригувальної роботи з дітьми, що розвиває увагу та пам'ять, координацію рухів та дрібну моторику руки, фонематичний та звуковисотний слух, чуття темпу та ритму, а також допомагає координувати співи з рухами пальців рук.

Співи. Співи та рухи під музику як частина логопедичної ритміки позитивно впливають на дітей із різними мовленнєвими порушеннями, тому що цей складний процес звукоутворення передбачає координацію між слухом і голосом, тобто взаємодію співочої інтонації, слухового та м'язового чуттів. Особливо важливим лікувальним засобом є *хоровий спів*. Музика та текст пісень стимулюють інтерес дітей, збагачують емоційні переживання хористів. У такому психологічному стані зменшуються негативні комплекси, а завдяки цьому легше долаються мовленнєві труднощі. Обираючи пісні для дітей з порушеннями мовлення, рекомендуємо зважати на таке: відповідність віку, виховні цінності; можливості співочого діапазону; коригувальна спрямованість (етапність у нормалізації мовлення тих, хто заїкається; періоди щадного режиму в дітей із органічними порушеннями голосу); змістовність пісень, нескладний для вимовлення літературний текст; простота запам'ятовування та виразність мелодії, логічне розташування тексту щодо сильних ударних звуків; нескладність акомпанементу, проста музична форма; можливість інсценування тексту пісні.

Причини, через які діти неточно інтонують мелодію: психологічний стан; відсутність координації між слухом і голосом; гучне, нетональне, невиразне мовлення; патологічні захворювання слухового та голосового апарату.

Слід завжди обережно ставитися до голосового апарату дитини, берегти дитячий голос, дотримуючи простих правил:

- дитина має співати не більше ніж 10 хвилин поспіль;
- уникати крику та тривалого мовленнєвого навантаження;
- не співати під час хвороби;
- не співати на вулиці холодної пори року;
- захистити від різких коливань навколишньої температури;
- вокальна дієта.

Вправи для розвитку голосу й артикуляції. Робота над голосом починається із вимовляння або проспівування на видиху голосних і приголосних звуків. Такі вправи формують та розвивають силу, висоту, тривалість звучання і виразність голосу. Остання визначається його тембром.

Для розвитку звуковисотного слуху потрібно співати довгі чи короткі звуки (педагог застосовує педаль фортепіано чи рояля); дві однакові фрази, вигадуючи до них після співу різні завершення; високі та низькі звуки; сходинки та стрибки; а також розрізняти напрямок мелодії (угору, донизу) та визначати, хто з дітей інтонує нечисто.

Вправи на координацію слуху та голосу: точно починати пісню після музичного вступу, вступати у звук та фразу, налаштуватися на голос музичного керівника.

Вправи для розвитку голосу: розспівування з різними завданнями та в різних тональностях, а також на звуки [а-е-и-о-у], у яких не можна змінювати позицію; співати звукоряд униз, на інтервалах — імена дітей групи та фольклор (забавлянки, пестушки і т. ін.). Вправи для розвитку голосу варто проводити з музичним супроводом і без нього (а капела), іноді додаючи акомпанемент на металофоні, дзвіночках, тамбурині. Наприклад: тематичні короткі розспівування, що будуються на 2—3 звуках, для розвитку діапазону голосу на високих і низьких звуках; вокалізи; фонопедичні вправи для зміцнення м'язів гортані та розвитку сили голосу (поставити руки на діафрагму, затримати дихання, а потім повільно видихнути; повторити 6 разів); глісандо (ковзання звука з ноти на ноту); розспівування на легато та стаккато; валеологічні пісні-співаночки. Співи на звук [м-м-м] із закритим ротом активізують тонус голосових м'язів, попереджають ларингіти. Вокалізи на склади «лі-зі-на» насичують легені та мозок киснем.

Дихальні вправи сприяють виробленню правильного діафрагмального дихання, тривалості видиху, його сили та поступовості, їх можна поєднувати з рухами рук, тулуба, голови. До дихальних вправ можна долучити мовленнєвий та співочий матеріал, який вимовляють або проспівують на видиху («Понюхай квітку», «Надуємо м'яч», «Качаємо шину», «Самоварчик» та ін.). До вправ із розвитку дихання, голосу й артикуляції доцільно додати спів або декламування віршів із різним забарвленням звука — мажорним або мінорним, що виражає різні емоції, та спів із пальцевою гімнастикою, що водночас розвиває дрібну моторику та нормалізує діяльність периферичних відділів мовленнєвого апарату дитини.

Танцювальна діяльність. На заняттях з логоритміки високої результативності досягають шляхом використання танцювальної діяльності та творчості. Це таночки з атрибутами і без, хороводи, музично-рухливі інсценування пісень, танцювальні імпровізації, ігри-драматизації. Танцювальна діяльність стимулює фантазію та уяву дітей, звертає їхню увагу на різний характер музики, що по-різному виражається в русі, указує на особливості певних персонажів пісень, ігор-драматизацій і хороводів, які вимагають творчих, індивідуальних наборів рухів, виховують почуття колективізму, допомагають дітям із вадами мовлення позбутися комплексів. Танці створюють емоційну, невимушену атмосферу та підштовхують до спілкування. Для дітей із порушенням координації рухів варто використовувати танці в повільному темпі, для дітей із мовленнєвими та функціональними порушеннями нервової системи — у середньому й помірному темпах.

Ігрова діяльність (рухливі ігри). Величезний терапевтичний вплив на психофізичний розвиток дітей має ігрова діяльність, тому що малюки легко піддаються впливу за допомогою гри. На заняттях із логоритміки слід використовувати самостійні ігри та ігри у поєднанні з музично-ритмічними, логоритмічними комплексами, до яких належать:

- ігри на місці, у яких дитина не змінює свого положення щодо оточуючих її предметів, а тільки пересуває окремі частини свого тіла, де головним дієвим елементом є емоційний фактор («Печу пиріжки», «Огірочки», «Сонечко», «Сніжинка»);
- рухливі ігри, у яких застосовують різні пересування — біг, стрибки, підскоки, крокування, перешикування — та які вимагають швидкості, сили, спритності, координації рухів і всебічно впливають на організм («Музичні стільці», «Піжмурки з дзвоником», «Збудуй дім», «До жени!»);
- сюжетні рухливі ігри, у яких діти в усній формі зображують життєві або казкові епізоди, утілюють ігровий образ («Гномики», «Кіт і миші», «Курчата»);
- ігри-драматизації на віршовані чи прозові тексти, на різні теми й сюжети, у яких діти передають зміст ігрових образів за допомогою пантоміми, міміки, виразного мовлення («Колобок», «Звірі в лісі», «Лисиця і зайці»).

Релаксація. Завершальні вправи, зокрема: маршування під музику, психогімнастика на килимі, розслаблення на килимі у супроводі спокійної мелодії.

Мета всіх цих вправ — заспокоїти дітей, переключити їхню увагу на інші заняття.